

İran (Fars) Edebiyatı Tarihi Şiir ve Edebiyat Geleneği Hakkında

İçindekiler

- [İran \(Fars\) Edebiyatı Tarihi Şiir ve Edebiyat Geleneği Hakkında](#)
- [İslamiyet Öncesi İran Edebiyatı ve Verilen İlk Eserler](#)
- [Firdevsi'nin Şehnamesi](#)
- [İslamiyetin Kabulü Sonrası İran Edebiyatı](#)

İran edebiyatının kökleri yaklaşık 2500 yıl öncesine kadar gitmektedir. Bu tarihsel süreçte, özellikle Orta Asya ve Mezopotamya coğrafyalarında kurulan devletler ile karşılıklı kültürel ilişkiler yaşanmıştır. İslam dininin kabul edilmesinden önce ve sonra olarak genel anlamda iki döneme ayrılarak tarihi seyrini sürdürmüştür. **Fars kültüründeki şiir türü**, kökleri yaklaşık MÖ 6. yüzyıla kadar giden bir geleneğe sahiptir. Her köklü medeniyette olduğu gibi, söz konusu ilk dönemlerde, dinî inançlar kültürel hayat ve bu bağlamda **edebiyat** alanında etkisini hissettirmektedir.

İslamiyet Öncesi İran Edebiyatı ve Verilen İlk Eserler

Zerdüştlüğün kutsal kitabı olan Avesta da, İran edebiyatının köklerine gidildiğinde karşımıza çıkan ilk örneklerden biridir. Bu kitapta, Gasa olarak adlandırılan şarkı türündeki manzum örneklere de rastlamak mümkündür. Avestagibi Mani dinî inancına ait metinler de eski döneme ait ilk edebî metin bulguları arasında yer almaktadır.

- İslamiyet öncesinde çeşitli inanışlarla gelişen sosyokültürel hayat, edebiyat dünyasının da temel olarak iki çizgide ilerlemesini beraberinde getirmiştir.
- **İran edebiyatında ilk eserler**; yiğitlik, kahramanlık ve manevi unsurlardan oluşan destansı eserler; diğeri ise, muhteviyatında bilgelik unsurlarının ağırlıkta olduğu eserlerdir. Destansı türdeki eserlere örnek olarak **Zerrian'm Anısı**, bilgelik muhtevasına sahip eserlere de **Asurlu Ağacı** gösterilebilir. Tarihsel sürecin en eski dönemlerine kadar kökleri dayanan ve geleneksel yapıya sahip edebî birikimi ile İran, İslamiyet'in yeryüzünde yayılmasına mukabil inşa edilmeye başlanan yeni kültür dünyasına da kaynaklık etmiştir.

Firdevsi'nin Şehnâmesi

- Bu eser de, İran edebiyatının birikim döneminin bir sonucudur. Anlatıcısı Firdevsi olan Şehnâme; Rüstem'in kahramanlıklarını, İran topraklarının yaşadığı bazı işgalleri anlatır ve yaklaşık 60000 beyitten oluşmaktadır. Bünyesinde pek çok mitolojik unsuru da ihtiva etmektedir. 10. yüzyılın sonlarına doğru yazılmıştır. Bu dönemden sonra pek çok doğu edebiyatında Şehnâme benzeri eser yazma arzusu ortaya çıkmıştır ve birçok kültüre ilham kaynağı olmuştur.
- 12. yüzyıldan itibaren, Farsça, Anadolu da dâhil olmak üzere çevresindeki coğrafyaya ait pek çok kültürü etkilemiş ve edebî eserlerde kullanılan bir dil hâline gelmiştir. Aynı şekilde, etrafındaki bu kültür dairelerinden de İran edebiyatı ve ilmi etkilenmiştir.
- Bu dönemlerde kullanılan ve güçlü bir kültürel birikimin ürünü olan klasik Farsça, çağdaş edebiyata da büyük katkılar sağlamıştır.

İslamiyetin Kabulü Sonrası İran Edebiyatı

- İslâmiyet'in kabulünün ardından Müslümanların tebliğ vazifelerinde Farsçadan faydalandıkları gibi, Arap kültürüne ait unsurlar da İran edebiyat ve sanat hayatını derinden tesiri altına almıştır. Bu etkileşimin bir neticesi olarak Arap edebiyatına ait olan aruz vezni ve beyit yapısı, İran şiirlerinde de kullanılmaya başlanmıştır. 11. yüzyıla tekabül eden dönemlerde düz yazı anlayışı da gelişmiş; bilhassa Kuran tefsirleri, tasavvuf, felsefe, astronomi, tıp gibi alanlarda bu türe bağlı eserler verilmiştir. Bu bağlamda Fars edebiyatındaki şiir geleneğinin düz yazıya nazaran daha eskiye ait köklere dayandığını söylemek mümkündür.
- Fikrî hayata dayanan ve pek çok alanda örnekleri verilen bu düz yazı eserlerinde 19. yüzyıla gelinceye kadar geleneksel yapı muhafaza edilmiş ve masalsı bir yapı bu eserlerin atmosferine hâkim olmuştur.
- 19. yüzyılın ortalarından itibaren batı kültürü ile etkileşim başlamış, bilhassa gazetecilik ve tercüme alanlarında ilerleme kaydedilmiştir. Yazı dilinin sadeleşmesi ve düz yazı ile verilen eserlerin daha realist bir yapı sergilemesi de yine bu dönemlere rastlamaktadır.
- Batı kültürü ile etkileşimin başlamasının ardından edebî türlerde klasik anlayışa nazaran daha yeni bir yapılanma başlamıştır.
- Şiirdeki değişim ise, coğrafi olarak batı ile köprü konumunda olması ve kültürel yakınlık münasebetiyle, Türk şiirinin yenileşme hareketine benzer bir seyir göstermiştir.

- Türk şiirinde olduğu gibi ilk olarak, içerik ve kavram dünyasında yenileşme başlamış, ardından biçim özelliklerine dair yeni şekillerin kullanılması gelmiştir.
- **Aruz ölçüsü**nün ilk olarak duygu ve hayal dünyasının en basit şekilde anlatan kalıpları seçilmiş, ardından bütün vezin ve **kafiye** gibi teknik özellikler yavaşça terk edilmiştir.
- **Ali isfandiari'nin Yeni Dalga** adını verdiği ve şiirin biçimine dair kuralların terk edilmesini, içten gelen doğallıkla yazılmasını ön gören akımın önemli tesiri olmuştur.